

Gelin / hekaýa

Category: Goşgular, Kitapcy, Sözler, Taryhy proza

написано kitapcy | 23 января, 2025

Gelin / hekaýa GELIN

Zübeýda Etrek derýasynyň dury olumyndan küýzesini doldurmak üçin egildi. Şonda onuň babyr bilek, gara saçlarynyň uçlary suwa degerläp-degerläp gitdi. Gyz ony gysymlap, gerdenine oklady. Küýze lykyrt edip dolonsoň, egnine alyp, tazygan jeren ýaly, töweregine bir garanjaklady. Suw almaga gelen gelin-gyzlar eýýäm gidipdir. Gün ikindi ýerine golaýlaýar. Öye gitmäge gyssanmak gerek. Onýanca:

– Gurgunmyň, ak gyz? – diýen mylaýym zenan sesi ony tisginmäge mejbur etdi.

Adatça, obalyalar biri-birini sesindenem tanaýarlar. Bu bolsa nätanyş. Özem golaýjakdaky ýaly ýylgynyň aňyrsyndan çykdy. Zübeýda ony asyl görmändirem. Bu kimdir birini aňtap ýören bolaýmasyn?

Yetişip barýan maral gabagyny çalaja galdyrdy. Ol jogap bermekden geçen, agzyny öweldip, tas küýzesini gaçryrpdы. Onuň

önünde serwi kamat boýly, dag arkajynda saklanyp galan gar kimin ap-akja, gara gözli, keýik aşygy kimin owadan gelin dur. Ter ýaňaklar tämiz sáheri ýadyňa salýar. Pökgüje dodagyndan weli, bal damaýyn-damaýyn diýýär. Çil-çil zülpünden kükeýän anbar ysy-da, Zübeýdany humar etdi.

– Aý, gyz, jogap bermediň-le?!

– Şükür, gezip ýörüs.

– Azajyk eglen, menem suw alaýyn.

Az salymdan olar deňleşip ýörediler. Zübeýdanyň ýene sussy basyldy. Ol büdräýmekden heder edip zordan basýardy. Gelniň ýoreýşini wasp etmäge Magtymguly gerek. Uz basyp, hut eräp-akyp barýar. Ýogsam, gyzlar Zübeýdanyň sallanyşynam öwýärler ahyryn!

Gelin oňa göz gyýtagyny aýlady:

– Adyň aýt-da, men-ä, täze göçüp gelen Mämmet baýyň gyzy Aknur.

– Men Döwletmämmediň gyzy Zübeýda.

– Güman edýärdim. Magtymgulynyňam aýal doganymy?

Gelniň ýaňagyna gyrmazy çayyldy. Yöne muny Zübeýda duýman, gysgaça jogap gaýtardy:

– Edil özi.

Zübeýdanyň öýleri obanyň ileri çetinde, derýa golaýdy. Aknurlar bolsa ýokarsynda ýurt tutunypdy. Suwa gaýdyşyn-gidişin Zübeýdanyň öýleriniň ýakynyndan geçmek boljak.

– Bu ýerde entek tanşym ýok. Ertir suwa bile gaýdaly, garaşgyn maňa, Zübeýda.

Aýrylyşmaly bolanda, Aknur Zübeýdanyň öýlerine tarap bir nazar saldy, ýone gyz muny-da aňşyrmadı.

Aknuryň mylaýymlygy, näzikligi Zübeýdanyň kalbyný bütinley eýeledi. Ertesi suwa gitmeli mahalyndanam ir ýola çykdy. Náme üçindir, gelnen wagtyndan öñ geldi. Olar köne tanyş ýaly salamlaşdylar.

Suwdan gaýdyşyn deňleşip ýörediler welin, kesesinden seretseň, edil bir zenan barýana meňzeýärdi. Sebäbi indi Zübeýdanyň ýüregi düşüşipdi, onsoñ ädiminem ýalňışmadı.

Olar dem dürsemek üçin sägindiler. Bu gelin-gyzlara iç döküşmäge ajaýyp, ýone wagt gysgady. Täze tanyşlara gürrün eder ýaly pynhan syr barmyka?

Aknur Zübeýdanyň öýlerine gözünü dikip:

– A, gyz, öýüňize myhman geldi – diýdi.

Dogrudanam, olaryň gapysynda iki adam atdan düşüp durdy. Muny

gören Zübeýda:

- Ol-a, Magtymguly dädem dagy – diýdi.
- Ýanyndaky kim?
- Durdy bagşy.
- Nirä gidipdiler.
- Daga gezelenje.
- Bular öñki obamyzdakak bize-de barypdylar. Şonda Magtymgulyný ýekeje gezek görmek bagty miýesser edipdi. Zübeýda gelne ýaltyldap bakdy. Onuň ýaňaklary ikindiniň şapagyna meňzäp, gyrmızylanyrdy. Özem birsyhly saçlarynyň çowuny oýnaýar. Gelin halyna ýaş ýigidiň adyny süýjülik bilen agzaýar-la? Şahyrlygy üçinmikä? Sebäbi Magtymgulyný ismi uludan-kiçiniň dilindedi. Gögele gyz mundan baş alyp çykyp bilmedi. Dymyp durmagam gelşiksizdi.
- Bize-de bardy diýdiňmi?
- Hawa.
- Haçan?
- Geçen ýylyň başynda. Dädem dagy maňa hyzmatkär etmäge kürt gyzyny satyn aldy. Olam bir garybyň ýekeje gyzy eken. Dädesi Döwletmämmet aganyňka barypdyr, gyzymy alyp ber diýip. Biri salgy berendir-dä, il içinde abraýly bolandoň, Döwletmämmet aga dümewli bolup, Magtymguly gaýdypdyr. Dädem her bir işde maňa geňeşýär. Bu gezegem şeýle boldy. Menem: "Magtymguly ýaly adam gelen bolsa, beräý, däde" diýdim. Muzduny-da almady. Özüm beýleki öýümizdedim. Öñ goşgularyndanam bilýärdim. Aýagy bilen gelipdir, göreýin diýip daş çykdym. Bürenjegin astyndan bir göz aýladym weli, seňrikmen, nazarkerde ýigit eken. Maňa gabagyny-da galdyrmady.

Gelniň söhbetiniň soňunda hasrat duýuldy. Eýsem näme? Owadanlar buýanjaň we tekepbir bolýarlar. Onda-da Aknur, owadan, diýeni bolýan baý gyzy.

Zübeýdanyň täze boýdaşyna ýüregi awady, ony köşeşdiresi geldi, ýöne doğrusyny aýtdy:

- Asyl, agamyň özi agrasdyr, Aknur. Ony sylanlygyň üçinem, Taňryýalkasyn.
- Şondan bärem hyzmatkär tutamok. Dädem, Magtymgulyný Meňlini alyp bilmänligini eşidibem köp gynandy. "Kömek ederdim welin, wagtynda bilmändirin" diýdi. Dädem Magtymgula uly sarpa goýýar. Onuň goşgularyny maňa götürüp toplaýar. Özüm-ä, köpüsini ýatdan bilýän. – Gelin uludan dem alyp, gürrüñini dowam etdi. – Dädem aslynda ýalñyz, ýeke ýigit. Tütjar baý-da

däl, ýöne barly adamyň nesli. Biz balkanly ýomut. Baýyň biri dädeme göriplik edip, ýüwrük atyny iňňe berip öldürildir. Onsoň, olam, assyrynylyk bilen, mal-garasyny, maşgalasyny gökleňlere ugradyp, bir gije baýy öldürip gaçypdyr. Gökleňler ony sylaýar. Şondanmy ýa-da ýekeligidindenmi dädem, garaz, dözümsiz.

Aknuryň gürrüňine bütinley berlen Zübeýda günüň batanlygyny-da duýmady. Ejes-ä käýemez weli, suwdan ilkinji gezek öye wagtynda baryp biljek däl, gjä galdy. Ol howlukdy:

– Gideli, indi, Aknur.

Olar egni deňläp ugradylar. Ýene-de dymışlygy Aknur bozdy:

– Magtymgula kümüş ussasy-da diýýärler, gyz.

– Hawa.

– Gulakhalkamyň biriniň halkasy döwüldi welin...

– Ertir geläý ussahana, bileje bararys. Bejär.

Aknuryň yüzüniň hut ot alan ýaly çym-gyzyl bolanlygyny Zübeýda bu gezegem görmedi. Gelniň Zübeýdany öýlerine oturmaga çagyrasy geldi. Ýone ýaňy tanyş bolan, uslyp bilmedi. Dilini dişledi. Biraz mahal geçeni, onsoň ümeçilige çagyraýar.

Aknur guşluk mahaly geldi. Zübeýda onuň bilen tirkeşip, ussahana girdi. Magtymguly bularyň gelenini aňşyrmady öydýän. Ol maňlaýyndaky düwmelenip-düwmelenip duran derini calmaga-da wagt tapmadyk ýaly, başyny galdyrman, enaýy tylla ýüzügi ýasap, gutaraňkyrlap barýardy. Zübeýda ünsüni sowmaga dözmedimi-nämemi, gelenligini bildirtmek için hiç hili yşarat etmedi. Yüzük ýasamagam goşgy ýazmak bilen barabar ahyry: rahatlyk gerek. Emma Aknur saklanyp bilmedi.

– Salamälik.

Şahyr agraslyk bilen başyny galdyrdy, ýone onuň naşyja gurally eli howada doňup galdy. Aperin! Megerem, jahanda Aý ikidir. Birisi-hä asmanda, birem hut onuň öz öňünde, garyp kepbesiniň içinde, ýalpyldap dur.

Beýdip durmak gelşiksizdi, ol özünü dürsedı:

– Sag-salamatmy, gelin!

Bu pyşyrdı meňzeş jogap Magtymgulynyň özüne-de zordan eşidildi: – Näme hyzmat?

Gelin ýaş ýigidiň sussunyň basylandygyny aňdy. Ol muňa buýsanyp, çalaja ýylgyryp goýberdi. Sonda onuň gözelligi has artan ýaly boldy.

Zübeýda ara düşdi:

– Gulakhalkasy döwlüpdir, ýene üç günden ýetişse bolar. Ýogsa-

da, tanadyňmy, bu gelni?

- Ilkinji gezek görýän. Biz obaly däl bolmaga çemeli.
- Täze göçüp geldiler. Mämmet aganyň gyzy Aknur.
- Hä, şeý diýsene! Mämmet aga gurgunmy? Sypysam salama bararyn.

Jellat gözler göni şahyryň görejine dikildi. Kirpikler weli, naýza kimin ýürege sünjüldi. "Apat, külli musulmanyň dini-imany, namysy-ary ahyry, ol gözler" diýip, oýlanan Magtymguly nazaryny sowdy. Diýmek, gürrüň gutardy. Aknuryň entegem durasy gelýärди. Ol lapykeç halda gulakhalkasyny goýup yzyna öwrüldi. Çykyp barýarka, gaňrylyp egniniň üstaşyr Magtymgula äñetdi. Şahyr başky agraslygyny saklap, ýüzük bilen gümrady.

Aknur gelmeli mahalyndan bir gün öñinçä ýüregine daş baglap, ussahana ýeke özi girdi. Magtymguly ýylgyrdu. Gör, ol ýylgyryş! Beýle bakyşa bütin mal-mülkden geçmek bolar. Şol ýylgyryş Aknura bagışlanypdy ahyry!

Gelin ýeňillik bilen dem aldy. Ol gaýdanda weli, ene-atasynyň arasynda şeýle gürrün boldy:

Mämmet baý per güpjegi tirsekläp, şirinlik bilen gök çay süzýärди. Aýaly Merjen çekinibräk habar gatdy:

- Baý...
- Diňleýän.
- Aknur janyň-a, aýagy ýeňledi.
- Ýüregim gysýar diýmesini goýdumy?
- Ony agzanogam, ýöne...
- Ýene, näme?
- Göwnüme bolmasa, halkany onuň özi döwdi, öñinçä-de bitindi. Ol... şo ýerik barmak üçin bahana.
- Açygrak aýt.

Aýaly gönülemedi:

- Iki ýyldyr indi, gaýyn öýüne gaýtarmak gerek. Näçe saklasaňda, myhman-a ol.
- Muny öň döwnük etdiň. Esasy matlabyň heniz aýdaňok.

Aýaly ýaýdandy, ýüzüni keseräk sowdy. Göz gytagyny aýlap bay muny gördü.

- Sen hemise gönümeldiň. Aknuryň ejesi, ikimiziň aramyzda pynhan syr berçigip ýatmasyn.

Aýaly bu gezegem aýlawly gepledı:

- Aknur gyzka seniňkiden başga Magtymgulynyň diwanyny edindi. Mundan habaryň-da ýokdur. Şony gijesine goltugyna alyp ýatýan mahaly-da boldy.

- Päh-eý, oñaraýdyň-ow, Magtymgulynyň goşgularyny söýmeýän barmy? Oňa duşmanlar-da boýun.
- Ol Magtymgulynyň goşgularyny söýyä – Aýaly ýuwdundy: – Özüni weli, ondanam beter.

Mämmet baýyň çekge damarlary tırpıldı. Merjen daýzany çekindirýänem şudy. Bu ahwal baýyň gahary gelip ugranlygynyň alamatydy.

- Öň nä dil ýarmadyň?
- Bererdiňmi, Magtymgula Aknury?
- Bererdim. Men tüçjar baý bolmasamam, zadym özüme ýeterlik. Aknuryň gözü aglamasa bolýa. Jogap ber, öň nä aýtmadyň?
- Öň Meňli bardy. Aknur şonuň üçinem dymandyr. Ol maňa-da hiç mahal bu barada dillenenok. Diňe ene ýüregim syzýa. Wah, ýüzügara edäýmese ýagşy, bizi.
- Kim?
- Aknur. Magtymguly ýaş ýigitdir.
- Nämé samahullaýaň, sen?

Baý syçrap turdy-da, tärimden asylgy gylyjyny kakup aldy. – Ýeke perzendim bolanlygy üçin Aknur bir gözüm, ajap şahyrlygy üçin Magtymguly beýlekisi. Namysyymyň depgilenjek ýerinde weli..

Ol gapa yöneldi.

- Nirä?
- Ikisinem kerçärin.
- Saklan, baý! – Aýaly süýnüp, onuň aýagyndan ýapyşdy: – Sadagaň bolaýyn dur! Ýene çáý içim salym garaş, ondan soň nämé etseň, rugsat. – Äri aýagyng silkip aldy. Aýaly gapa baryp, gerňeldi:

– Ilki meni parçala, ýogsa-da, garaş.

Heniz aýalynyň-da göwnüne degmedik baý iner ýaly uly göwresini aşak goýberdi.

Şu pursat Aknur Magtymgulynyň goşgusyny özüne aýdyp durdy:

Keşt eýleýip gezdim ýşkyň dagyndan,

Ne beladır, kimse çeker bu derdi?

Yşk dagyn assalar gögüň boýnundan,

Gök titreýip, çeke bilmez bu derdi.

Yşk eser etmese, ýanmaz çyraglar,
Yşga düşse, guşlar eňrär gurt aglar,
Egiler haýbatly, kuwwatly daglar,
Daşlar erip, çeke bilmez bu derdi.

Kimdir ýşkyň ýükün çeken merdana?
Pelek gördü gorkup düşdi gerdana,
Zemin jünbüş eýläp oldy lerezana,
Çöller-düzler çeke bilmez bu derdi...

Aknur: "Peder bize miras goýmuş bu derdi..." diýip, goşgyny tamamlandı hem Magtymguly diňleýşi ýaly, sarsman oýlanyp otyr. Bu gelin – ajaýyp goşgy. Goşgynyň özi goşgy okanda, niçik, güzel bor oguşýan".

Gelin hem: "Owal-ahyr aýdyp dyndym, bu derdi. Düşündimikä. Düşünendir. Arman, men mynasyp däl, boý ýigid-ä ol. Kir-kimirsiz söýyänligim hak".

Magtymguly ýeňillik bilen ýokary turdy-da, Aknuryň edil alkymyna geldi. Şahry gelniň zülpünden kükeýän müşk ysy, jadyly bakyşy humarlandyrdy. Gelni-de ýüzüne degýän ýigidiň mylaýym demi beýhuş etdi. Onuň başyndan akyl-huşy uçdy. Gözlerini szuzdi. Teşne dodaklar bolsa, diňe öpüše garaşdy. Magtymguly birden huşuna aýlanan ýaly, maňlaýyny tutup, gaýra çekildi.

Aknuryň bar arzuwy ýele sowruly: "Ýeňilkelle sen, Aknur, eýsem, ysgalan gül kime gerek? Ýürek syryňy açyp, özüňi masgaraladyň, onda-da, bütin iliň guwanjynyň öñünde".

– Aknur! – Magtymgulynyn adyny tutmagy onuň göwnünü galдыrmady. Gaýtam, bir gysym bolup, sykyldy. Serwi boýy şemal galgadýan agaç ýapragyna döndi. – Aknur, seniň pákize ýüregiň bar. Goşgyny näme üçin aýdýanlygyňa-da düşündim. Bolmanda-da, gözler ilkinji geleniňde, ýürekden öñinçä pynhan syry aýdypdy.

– Magtymguly ikiýana gezmeläp, saklandy: – Adamyň ýagşy ýigitmi?

– Daşymda perwana neresse.

– Takdyr meni Meňliden aýryp, ýüregime dag goýdy, ýöne söýgimi ölçüp bilmedi. Sen deý, näzeniniň-de muhabbetini bagışlady. – Magtymguly ýene saýhally gezmeledi. – Şum täleýiň Meňliden soň, seniň kimin mylakatly maşgala duş etmejegine-de ynanýan.

– Onuň sözlerinde hasrat duýuldy.

Aknur:

– Menem özümi bagtly saýyp bilmerin. Meňli senden aýra düşse-de, bagty çüwen gyz. Ol söýgiňi gazandy. Maňa indi ýekeje zat gurbat berer, gjä galsam-da, başky söýgimi aýdyp bildim.

Soňra Magtymgula gowşaklyl aralaşandyr öýdüp pikir eden gelin iň soňky umyt bilen oňa jadyly nazaryny dikdi. Pagyş-para eredip barýan bakyşdan ejizleýän şahyryň kellesinde Aknury başda görendäki pikiri at çapdy: "Külli musulmanyň dini-imany, namasy-ary ahyry ol gözler".

Magtymguly aýgytlylyk bilen: "Ýok bu jeren gözlere diňe naýynsap saýýatlar dönüklik edip biler" diýen gutarnyklı karara geldi:

– Aknur, il-günüň öñünde wejera bolarys. Il weli, beýikdir. Beýik zada hemiše sarpa goýmak gerek. Müdimilik hoş! – Şahyr aňyrsyna bakdy.

Ol Aknuryň gözleriniň ýaşdan dolanyny duýdy. Soňra:

– Magtymguly, yhlasym seni uraýmasa ýagşydyr – diýen agy gatyşykly zaryn sesi eşidildi.

Gapydan Züleýha girdi. Aňk-taňk bolan gyzyň egnine ýaplanyp, Aknur daş çykdy.

Ol öýlerine gelende ejesidir dädesi urşup aýrylyşan ýalydy. Dädesine seredende weli, ini düýrukdi. Mämmet baýyň gözleri çym-gyzyl bolup, awunyň üstüne bökjek gaplaňa çalym edýär, gynyndsn ýarpy çykarylan gylyjynam gysymlapdyr.

Aknur zordsn dillendi:

– Eje, ýakynda sähetli gün haçan?

– Ertir gyzym.

– Onda ýene öñki obamyza göçeli. Ol öýden çykdy.

Enäniň çaklamasy dogry çykdy. Söýgusi paşmadyk Aknur hökman şeýle diýmelidi. Dürli bahana tapyp, Etrek ýakasynda gondurdan süýji umyt üzüldi. Bu şirin duýgynyň niçik apatdygyny Merjen daýza gowy bilyär. Mämmet baý özi üçin köp mahal perwana bolup, söýgüsini gazanypdy. Onsoň, onuň gjä galan gyzyna ýüregi awady, daşyndan bolsa:

– Gylyjyň gynyna salaý, baý! Asyl bisyýak gyzymyz ýokdur-la, şeýtanyň was-wasyna düşdüm – diýdi.

Mämmet baý, näme üçindir, gylyjyny omrup döwüp, böwre oklap goýberdi...

Ertesi Zübeýda bejerilen gulakhalkany Aknura gowşuryp, göci ugradyşdy. Göçün garasy ýiteňkirlände ak ineriň üstünde oturan Aknur süýji umyt bilen yzyna bir gaňrylyp, obanyň ileri çetine ser saldy.

Dünýäni unudyp, ussahanasynda işläp oturan Magtumguly, barybir, gelniň ýüreginiň bärde galanlygyny bilmedi.

© Annatagan NURGELDIÝEW. Taryhy proza